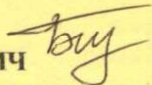

А6т
Б90

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

БУЗИНАРСЬКИЙ МИХАЙЛО ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.985

**МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ АБО
ПОШКОДЖЕННЯ МАЙНА ШЛЯХОМ ПІДПАЛУ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2011

код екземпляра

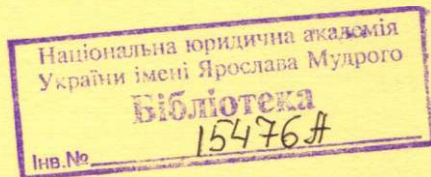
576725

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Цимбалюк Валерій Іванович,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
декан юридичного факультету

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Лук'янчиков Євген Дмитрович,
Національний технічний університет України «КПІ»,
професор кафедри інформаційного та підприємницького права

кандидат юридичних наук, доцент
Ляш Андрій Олексійович,
Київський національний університет культури і мистецтв,
професор кафедри кримінального права і процесу

Захист відбудеться «11» жовтня 2011 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, Солом'янська площа, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, Солом'янська площа, 1

Ав

15476 А

Вче
спе

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтенсивний розвиток нових виробничих технологій супроводжується активним залученням до економіки пожежонебезпечних речовин і матеріалів. Вітчизняний ринок заповнюється закордонними технологіями і матеріалами, що недостатньо досліджуються на предмет вогнестійкості і пожежної безпеки. Безконтрольне використання таких речовин і матеріалів та недостатній нагляд за пожежною безпекою виробничих і будівельних технологій створюють передумови для подальшого зростання пожеж, а також значно утрудняють їх розслідування.

Більше того, в умовах науково-технічного прогресу проблема боротьби з пожежами стає дедалі гострішою, оскільки в руки людини потрапляють нові могутні джерела енергії, які використовуються як найбільше небезпечні засоби вчинення злочинів. Кількість потенційних джерел підвищеної безпеки зростає темпами, за яких шкода від їх використання як засобів вчинення злочинів стає значнішою.

Згідно із статистичними даними протягом 9 місяців 2010 року в Україні зареєстровано 198 надзвичайних ситуацій. Відповідно до Державного класифікатора надзвичайних ситуацій вони розподілилися на: техногенного характеру – 86; природного характеру – 88; іншого (соціально-політичного) характеру – 14. Внаслідок цих надзвичайних ситуацій загинули 248 осіб (з них 31 дитина) та постраждала 551 особа (з яких 193 дитини).

За оцінками фахівців, пожежі – один з найбільше небезпечних способів посягання на матеріальні цінності і життя людини. Вчинення злочинів шляхом підпалу набуло широкого розповсюдження, досягло загрозливих розмірів і стало в один ряд з іншими національними проблемами. Щорічні збитки від злочинів, вчинених шляхом підпалу складають 542,1 млрд грн.

Розслідування таких злочинів було і залишається одним з найбільш складних. Проте проблеми, що виникають при розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежею, обумовлені не тільки закономірностями виникнення і розвитку процесів горіння, але і іншими чинниками

У цілому запобігання і розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, є предметом вивчення кримінологів, криміналістів, фахівців в галузі кримінального права, оперативно-розшукової діяльності і судової експертизи. Різні аспекти розслідування знищення майна шляхом підпалу розглянуто в наукових працях: Т.В. Авер'янової, Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Т.В. Варфоломеєвої, О.М. Васильєва, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, І.Ф. Герасимова, Ю.М. Грошевого, А.П. Сторова, В.А. Журавля, С.І. Зернова, Г.Г. Зуйкова, Ю.В. Іванова, А.В. Ішенка, Н.С. Карпова, О.Я. Качанова, Г.М. Козакова, В.В. Колеснікова, В.О. Коновалової, І.І. Котюка, В.С. Кузьмічова, А.П. Ливчикова, В.К. Лисиченка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'янчикова, А.О. Ляша, С.П. Митричева, А.В. Мішина, В.Г. Палоха, І.Ф. Пантелєєва, І.О. Попова, Ю.К. Пракшина, В.А. Пritузової, І.І. Старокожева, С.М. Стахівського, Л.Д. Удалової, Л.Н. Ульянова, Л.А. Ушакова, А.І. Федотова, В.Ф. Ханіна, В.Ю. Шеліп'яка, В.І. Шиканова, М.Є. Шумила, І.М. Якімова та інших.

Істотний внесок у розробку даної проблематики зроблено у роботах

О.С. Анісімова, І.Є. Биховського, М.В. Безуглова, Р.С. Белкіна, А.І. Вінберга, І.М. Возгіна, В.Г. Гончаренка, О.С. Григоряна, А.В. Дулова, Н.І. Клименко, В.П. Колмакова, О.А. Леві, Б.В. Мегорського, Г.М. Степанової, З.Є. Шиманової, М.Л. Цимбала, М.П. Яблокова. Але найбільш ґрунтовні дослідження проводилися у 60–70-х роках минулого століття. Тому, у даний час, деякі положення методики розслідування умисного знищення майна шляхом підпалу, викладені в роботах названих авторів, з огляду на зміни в нормативно-правовому регулюванні процесу розслідування і криміналістичній теорії, набувають дискусійного або незавершеного характеру. Окремі з викладених положень і рекомендацій виглядають застарілими.

Таким чином, необхідність ефективного забезпечення реалізації положень криміналістичної методики щодо розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, недостатність теоретичного розроблення відповідних положень, невирішеність ряду організаційно-правових проблем, наявність законодавчих прогалин у цій сфері обумовлюють актуальність обраної автором теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з основними напрямками наукового забезпечення реалізації положень пп. 1, 2 «Пріоритетних напрямків розвитку правової науки України на 2005–2010 роки», рекомендованих відділенням кримінально-правових наук Академії правових наук України (затв. загальними зборами Академії правових наук України 09.04.2004) та з положеннями «Комплексної програми розвитку системи зв'язку, оповіщення та інформатизації МНС на 2004–2010 роки» (затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 04.03.2004 № 109-р). Дисертація виконана відповідно до Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010–2014 роки (затв. наказом МВС України від 29.07.2010 №347).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є розробка методики розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу.

Мета зумовлює постановку й необхідність вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати історію розвитку наукових досліджень щодо методики розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;
- дослідити поняття і структуру криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;
- охарактеризувати елементи криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;
- розкрити зміст обставин, які підлягають встановленню при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;
- з'ясувати особливості порушення кримінальної справи у злочинах, вчинених шляхом підпалу;
- класифікувати слідчі ситуації, висвітлити процес висунення та перевірки типових версій при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;
- здійснити характеристику виявлених причин і умов, що сприяють

умисному знищенню або пошкодженню майна шляхом підпалу;

- проаналізувати тактику провадження окремих слідчих дій при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;

- визначити чинники використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу;

- обґрунтувати пропозиції по вдосконаленню методики розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу.

Об'єкт дослідження – кримінально-процесуальні відносини в межах яких реалізується процес розкриття умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу та діяльність оперативних і слідчих підрозділів з виявлення й розслідування злочинів даної категорії.

Предмет дослідження – методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на діалектичному методі наукового пізнання об'єктивної дійсності та на сучасних методологічних положеннях філософії, загальної теорії права, кримінології, кримінального права, процесу і криміналістики. У процесі дослідження застосовувалися такі методи: *історичний* – при дослідженні історичних аспектів виникнення, формування та розвитку наукових поглядів на проблему розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльний* – під час аналізу категорій, визначень, наукових концепцій (підрозділи 1.3, 2.1–2.3); *структурний* – у процесі аналізу організаційних і тактичних засад проведення слідчих дій під час розслідування умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу (підрозділи 3.1–3.3); *статистичні* – при опрацюванні інформації про стан розслідування умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу (розділи 1, 2); *соціологічні* – під час проведення анкетування дізнавачів та слідчих правоохоронних органів й опрацюванні отриманих даних та інші методи наукового пізнання (розділи 1, 2).

Емпіричну базу дослідження складають: 65 кримінальних справ, порушених за ст.ст. 194, 196, 252 КК України за 2008–2010 рр. в Рівненській, Житомирській, Львівській та Волинській областях; результати анкетування 150 працівників практичних підрозділів органів внутрішніх справ, з них 58 дізнавачів, 92 слідчих у Волинській, Рівненській та Львівській областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що робота є першим у сучасній українській криміналістичній науці спеціальним комплексним монографічним дослідженням проблем методики розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. У результаті дослідження сформульовано та обґрунтовано низку концептуальних положень, що відрізняються науковою новизною і мають важливе теоретичне та практичне значення, а саме:

вперше:

- визначено, що особливості формування слідової картини злочинів, пов'язаних з пожежами, обумовлюються закономірностями виникнення і розвитку пожежі в часі. Своєчасний огляд місця події дає можливість визначити час початку

пожежі, тривалість горіння послідовність подій, що передували пожежі;

- обґрунтовано пропозицію щодо удосконалення тактики проведення вербальних слідчих дій, при яких потрібно враховувати «емоційну» дію пожежі на її сприйняття, запам'ятовування та відтворення людиною обставин, пов'язаних з виникненням і розвитком пожежі;

- доведено доцільність використання спеціальних знань у формі трасологічної і пожежно-технічної експертизи для визначення тривалості горіння за обгорілими слідами (дослідження деревини, окалини, неорганічних будівельних матеріалів, наприклад, бетону);

- сформульовано низку пропозицій з удосконалення положень чинного КПК України загалом та доповнення ст.76 чинного КПК України, зокрема, положенням, яке б передбачало обов'язкове призначення пожежної експертизи до порушення кримінальної справи;

удосконалено:

- криміналістичні підходи до визначення та класифікації умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу;

- концептуальні засади визначення криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу;

- наукові підходи до визначення елементів криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, зокрема: предмету злочинного посягання; способів підготовки, вчинення та приховання злочину; типових слідів злочину; особливостей відображення матеріальних та ідеальних слідів і місць їх ймовірного знаходження; обставин вчинення злочину; особливостей особи злочинця; відомостей про потерпілого та матеріальну шкоду;

- структуру організаційного забезпечення й тактику проведення окремих слідчих дій при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, та застосування прийомів тактичного впливу;

- положення, що визначають специфіку використання спеціальних знань у розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна, вчиненого шляхом підпалу, зокрема стосовно призначення та проведення судово-експертних досліджень;

дістало подальшого розвитку:

- обґрунтування необхідності розроблення методики обчислення матеріальної шкоди, яка настала в результаті пожежі, що обумовлено змінами об'єктивної сторони злочинів, вчинених шляхом підпалу.

- вчення про структуру криміналістичної характеристики умисного знищення майна шляхом підпалу. Доведено, що технічні знання закономірностей виникнення і розвитку пожеж в часі, що не вимагають глибокого спеціального пізнання природничо-наукового характеру, мають бути включені в зміст криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами. Часові зв'язки пронизують всі елементи криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами, і є основою, що об'єднує елементи криміналістичної характеристики вказаних злочинів і визначає кореляційні зв'язки між ними;

- положення, що сліди часу пожежі це зміни в матеріальній обстановці і в

свідомості очевидців, які дозволяють зробити висновок про важливі криміналістичні елементи як момент (час) вчинення злочину, процеси виникнення і розвитку пожежі, тривалості горіння, а також настання інших обставин, що мають значення при розслідування злочинів пов'язаних з пожежами.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони містять положення і висновки, які можуть бути використані безпосередньо органами досудового слідства та дізнання при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Наукові розробки автора прийняті до впровадження: у *правоохоронній сфері* – використовуються слідчим управлінням ГУМВС України у Рівненській області (акт впровадження № 18/6062 від 07.09.2010); у *навчальному процесі* – при підготовці підручників і посібників з навчальних курсів: методика розслідування окремих видів злочинів, теорія доказів, а також при розробці текстів лекцій і навчально-методичних матеріалів проведення семінарів і практичних занять з дисципліни криміналістика (акт впровадження Львівського державного університету безпеки життєдіяльності від 13.12.2010 та акт впровадження Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янука від 21.12.2010).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження, висновки та пропозиції дисертанта обговорені і схвалені кафедрою криміналістики Національної академії внутрішніх справ та оприлюднені на науково-практичних конференціях, зокрема: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2009), Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: DE LEGE PRAETERITA, INSTANTE, FUTURE» (м. Миколаїв, 2009), Звітній науково-практичній конференції Факультету з підготовки слідчих Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, 2010), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 2010).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертації відображено у восьми публікаціях, з яких п'ять – у наукових фахових виданнях України та три – у збірниках тез доповідей і наукових повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та логікою дослідження і складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, п'яти додатків та списку використаних джерел (182 найменувань). Повний обсяг дисертації становить 212 сторінки, з них загальний обсяг тексту – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовано мету, головні завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію та

впровадження, а також щодо публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню розвитку наукових досліджень щодо розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, а також проаналізовано поняття, значення та елементи криміналістичної характеристики даних видів злочинів.

У підрозділі 1.1. *«Розвиток наукових досліджень щодо розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу»* досліджуються наукові погляди вчених криміналістів на проблеми виявлення і запобігання умисного знищення майна шляхом підпалу, зокрема: О.С. Анісімова, І.Є. Биховського, В.Г. Гончаренка, А.В. Дулова, В.В. Колеснікова Н.І. Клименко, Б.В. Мегорського, Г.М. Степанової, М.Л. Цимбала, які дозволяють дійти висновку, що розвиток наукових досліджень пожежі, як події злочину, визначає тенденцію напрацьованих практичних рекомендацій, в першу чергу по запобіганню та ліквідації пожежі та її наслідків. Це вимагає здійснення наукових пошуків та розроблення методики розслідування умисного знищення майн шляхом підпалу.

На підставі узагальнення поглядів вчених причини пожежі, як обставини, що підлягають встановленню в процесі розслідування, диференційовано в дві основні групи: загальні та безпосередні (технічні). Загальні причини, в свою чергу, поділяються на три основні підгрупи: необережне поводження з вогнем та іншими джерелами запалювання; природні причини; підпали.

Автор наводить власне розуміння умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, під яким розуміє – процес неконтрольованого горіння поза спеціальним осередком, що виникає в результаті умисних чи необережних дій людини або стихійного лиха, під впливом високих температур, що породжується в результаті фізичних, хімічних, теплофізичних та аеродинамічних процесів і призводить до повного або часткового пошкодження, знищення матеріальних об'єктів та живих істот.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та значення криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу»* розглянуто різноманітні теоретичні положення щодо поняття криміналістичної характеристики злочинів, загалом та опису способів вчинення злочинів даного виду, зокрема. Звертається увага на значення криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, яка дозволяє слідчому: визначити стратегію і тактику розслідування; висунути версії про подію злочину; висунути версії про особу злочинця; ухвалити необхідні процесуальні рішення; виявити і усунути обставини, які сприяли вчиненню злочину.

Автор пропонує разом з поняттям криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами, ввести поняття «техніко-криміналістична характеристика кримінальних пожеж», оскільки при розслідуванні таких злочинів використовуються спеціальні знання, що не є буденними і не відносяться до галузі права. Техніко-криміналістична характеристика кримінальних пожеж є сукупністю отриманих за допомогою спеціальних знань даних природничо-наукового

характеру про технічну сторону підготовки підпалу, спосіб здійснення і приховання пожеж, що супроводжувалися виникненням відображень про типові техніко-криміналістичні ситуації (головним чином на початковому етапі розслідування), про типові матеріальні сліди злочинних дій і супроводжуючих пожежу процесів, імовірні місця їх знаходження, характер особистості злочинців, типову обстановку злочинів (місце, час і інші обставини).

Завершується підрозділ формулюванням авторського визначення криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна, шляхом підпалу, під якою пропонується розуміти систему узагальнених фактичних даних і заснованих на них наукових висновків і рекомендацій про типові криміналістично значущі ознаки підпалів, знання яких необхідно для організації і здійснення найбільш успішного розкриття, розслідування і запобігання таких злочинів.

У підрозділі 1.3. «*Елементи криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна, шляхом підпалу*» визначено структурні елементи криміналістичної характеристики даного злочину, висвітлено їх ознаки, а також встановлено кореляційні зв'язки, що існують між ними. Автор до змісту способу злочину включає комплекс дій з підготовки, вчинення і приховання злочину, обумовлених метою злочинного посягання, властивостями особи злочинця й обстановкою (об'єктивними і суб'єктивними факторами), результати яких відбиваються в матеріальних та інтелектуальних слідах, що характеризують психічні й фізичні риси злочинця.

Особливість криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з пожежами, обумовлена тим, що засобом їх вчинення або наслідком є пожежа. Цим злочинам властиві сліди, які характеризують безпосередньо пожежу, як природне явище, причину та механізм її виникнення, напрямки розвитку, інтенсивність і шляхи поширення горіння на різних ділянках. Саме це й обумовлює особливості методики розслідування злочинів даної категорії.

Розділ 2 «Організація розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу» складається з трьох підрозділів, в якому наводиться характеристика обставин, що підлягають встановленню у справах про умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, проводиться класифікація слідчих ситуацій, висунення та перевірка типових версій, а також проводиться групування причин і умов, що сприяють умисному знищенню або пошкодженню майна шляхом підпалу.

У підрозділі 2.1. «*Характеристика обставин, що підлягають встановленню, у справах про умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу*» досліджується інформація про обставини, що передували пожежі, до якої відносять: по-перше, пожежно-технічну характеристику об'єкта, на якому сталася пожежа (вона повинна містити опис особливостей конструктивно-планувальних рішень об'єкта, зокрема, ступінь вогнестійкості, площа, поверхня, кількість і взаємне розташування приміщень, розміщення освітлювальної та силової електромережі, розташування газо- і водопроводів, систем вентиляції і кондиціонування повітря). Ця інформація, як правило, має бути відображена в

протоколі огляду місця події і додатках до нього; по-друге, наявність горючих речовин і матеріалів, які перебували на об'єкті пожежі й у зоні горіння, – ці обставини впливають на виникнення, швидкість і напрямок поширення горіння, тому необхідно встановити місце розміщення, кількість, характер і стан таких речовин і матеріалів. Ця інформація може бути відбита в протоколі огляду і додатках до нього (складання схем, планів), з'ясована в процесі допиту осіб, що мають безпосереднє відношення до даного об'єкта, встановлена шляхом вивчення документації, що характеризує технологічний процес і інші особливості об'єкта; по-третє, особливості технологічного процесу на об'єкті – ці дані повинні характеризувати розміщення, характер і умови експлуатації різного технологічного устаткування й установок і їх відношення до причини виникнення пожежі. Такі дані відбиваються в протоколах огляду, допиту осіб, що мають безпосереднє відношення до об'єкта, і підтверджуються вилученою документацією, яка характеризує роботу тієї чи іншої установки; по-четверте, події і обставини, що безпосередньо передували виникненню пожежі, – це додаткові обставини чи події, які відбулися безпосередньо перед виникненням пожежі, і в сукупності з раніше сформованими обставинами спричинили пожежу. Вони являють собою більш-менш довгостроково діючий місцевий фактор.

У підрозділі 2.2. «Слідчі ситуації, висування та перевірка типових версій» характеризуються дані про злочинну подію, умови, в яких вона відбувалася, особу злочинця, які стали відомі слідчому на певному етапі розслідування конкретної кримінальної справи. Стосовно видів злочинів, які розглядаються, такі дані досить різноманітні і залежать від багатьох причин і умов, таких, як: характер об'єкта, на якому сталася пожежа, час виникнення горіння, ступінь розвитку пожежі, метеорологічні умови, наявність чи відсутність очевидців її виникнення та іншої інформації.

Доводиться, що слідча ситуація – це взаємопов'язана система об'єктивних та суб'єктивних факторів, що характеризують конкретну обстановку, яка склалася на певному етапі розслідування та характеризується відносною стабільністю елементів слідчої діяльності і сукупністю умов, які впливають чи можуть вплинути на хід та результати розслідування.

Узагальнення практики розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами, дає підстави для виділення трьох основних ситуацій на стадії порушення кримінальної справи, у відповідності з якими потрібно визначати завдання розслідування, необхідні для цього слідчі дії та оперативно-розшукові заходи. Ситуація 1. Первинна інформація про пожежу містить достовірні дані про ознаки (сліди) підпалу. Ситуація 2. Первинна інформація про пожежу містить достовірні дані про те, що вона стала наслідком неналежної поведінки людей, але залишається неясним, були ці дії умисними чи необережними. Ситуація 3. Первинна інформація про пожежу не містить достовірних даних про те, що вона стала наслідком «людського фактора».

У підрозділі 2.3. «Виявлення причин і умов, що сприяють умисному знищенню або пошкодженню майна шляхом підпалу» проводиться характеристика обставин, які сприяють підпалам у торгівельних і складських приміщеннях, до яких

відносять: по-перше, порушення протипожежних правил особами, відповідальними за протипожежний режим, та невиконання ними розпоряджень Держпожежнагляду про усунення виявлених недоліків; по-друге, незадовільний підбір кандидатів на матеріально відповідальні посади, слабкий контроль за їх діяльністю, поблажливе ставлення до фактів зловживання службовим становищем, порушення трудової дисципліни; по-третє, незадовільний стан внутрішньовідомчого контролю, ревізійної роботи та інвентаризації майна; по-четверте, поблажливе ставлення адміністрації до порушень дисципліни праці, правил торгівлі, способу життя та випадків пияцтва матеріально відповідальних осіб; по-п'яте, незадовільний стан охорони майна та недостатня виховна робота з охоронцями; по-шосте, недоліки у роботі органів внутрішніх справ у запобіганні підпалів та профілактичній діяльності; по-сьоме, недоліки в роботі органів Держпожежнагляду з профілактики протипожежного стану об'єктів; по-восьме, порушення в процесуальній діяльності слідчих та районних інспекторів Держпожежнагляду.

Автор вважає, що в ст.23 КПК України було б варто чітко вказати, що в кримінальній справі підлягають доказуванню «безпосередні обставини, що сприяють вчиненню злочину». Крім того, щоб органи й конкретні особи, які ведуть процес, мали свого роду обов'язкову програму в цьому питанні, доцільно було б в КПК України деталізувати пропоноване положення в окремій статті в такій редакції: «Встановленню підлягають обставини, що сприяли вчиненню злочину».

Розділ 3 «Тактика провадження окремих слідчих дій при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу» складається з чотирьох підрозділів, в яких описується тактика провадження огляду місця події, особливості провадження допиту та обшуку і виїмки при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу; проводиться коротка характеристика процесуальних і тактичних положень щодо використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу.

У підрозділ 3.1. «Огляд місця події при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу» звертається увага на значення огляду місця пожежі, яке полягає в тому, що особисте сприйняття слідчим чи особою, що проводить дізнання, обставин злочину, можливість безпосереднього огляду й оцінки їх багатьох деталей, істотних для дослідження, не можуть бути компенсовані найдетальнішими показаннями свідків чи іншими матеріалами справи. Під час розслідування таких злочинів саме з огляду місця пожежі починається робота з виявлення доказів, необхідних для визначення причини її виникнення, встановлення і викриття винних.

З огляду на особливості провадження огляду місця підпалу, автором рекомендується проводити огляд місця пожежі слідчо-оперативною групою, до якої повинні входити слідчий, що спеціалізується на розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежами, інспектор ДПН, оперативні працівники карного розшуку і ДСБЕЗ, експерт криміналіст, дільничний інспектор міліції. За необхідності до складу слідчо-оперативної групи залучаються інспектор кінолог та працівник

Державтоінспекції.

Автор наводить перелік типових дій учасників слідчо-оперативних груп при розслідуванні злочинів, пов'язаних з пожежами. Наголошується, що у випадку залучення до участі в огляді місця пожежі інспектора кінолога, він веде пошук різних предметів і слідів, використання яких дає можливість застосувати розшукового собаку, бере участь в обстеженні місць можливого перебування підозрюваних, сповіщає учасників слідчо-оперативної групи про виявлені сліди.

У *підрозділі 3.2. «Особливості тактики допиту при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу»* автором звертається увага на обставини, які входять у предмет допиту потерпілих та свідків. Останніх розподіляють на дві групи: свідки-очевидці виникнення, розвитку і гасіння пожежі; свідки, які володіють іншою інформацією, що має значення для справи.

Допит свідків-очевидців проводиться з метою встановлення пожежної обстановки, яка включає в себе відомості про обставини виникнення і розвитку пожежі та порядок гасіння, використовувані при цьому засоби.

До свідків, які володіють іншою інформацією, що має значення для справи віднесені працівники підприємства, інспектори ДПН, які обслуговують даний об'єкт, сусіди, родичі потерпілого й інші особи, добре знайомі з об'єктом, на якому відбулася пожежа.

Використовуючи тактичні прийоми у процесі допиту слідчий може отримати інформацію про специфіку місцевих умов, розпорядок роботи об'єкта та інші дані, що мають значення для справи. Це може бути інформація про: факти порушення протипожежного режиму на об'єкті; використання для обігріву різних небезпечних у пожежному відношенні пристроїв; факти, що стосуються порушення експлуатації різного технологічного устаткування; факти вилучення з об'єкта матеріальних цінностей; факти висловлення попередньої погрози підпалом на адресу потерпілого тощо.

У *підрозділі 3.3. «Особливості проведення обшуку і виїмки при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу»* на основі аналізу матеріалів кримінальних справ встановлено, що найбільше поширеними підставами для проведення обшуку і виїмки служили дані, отримані в ході розслідування пожежі, а саме: затримання особи на місці вчинення підпалу; вказування очевидців на певну особу, як на таку, що вчинила підпал; інші дані, отримані в результаті проведення оперативно-розшукових заходів.

Під час розслідування пожеж успіх обшуку багато в чому залежить від якості підготовки до нього. Підготовка передусім має бути спрямована на вивчення особи, в якій буде проводитись обшук. У зв'язку з цим важливо одержати інформацію про зв'язки підозрюваного, його родичів і стосунки з ними, адже не виключено, що докази своєї злочинної діяльності підозрюваний у підпалі може переховувати в них. Для обшуку необхідно підготувати відповідні технічні засоби, що застосовуються з метою виявлення, фіксації і вилучення об'єктів обшуку, визначити необхідність залучення відповідних спеціалістів, забезпечити присутність необхідної кількості понятих, розподілити обов'язки між учасниками обшуку.

Автор визначає, що особливе значення має своєчасне і якісне проведення обшуку під час розслідування пожеж, які виникли в результаті підпалу. Підпали вчиняються з різних мотивів і різноманітними способами. Про ці та інші обставини, що входять у предмет доказування, можуть свідчити матеріальні об'єкти, які вилучаються при обшуку. Проведення цієї слідчої дії загалом дає слідчому вихідну інформацію, що характеризує підозрювану особу, дозволяє виявити в неї знаряддя і засоби підпалу і може вплинути на успіх розкриття підпалу та подальший напрям розслідування справи.

У *підрозділі 3.4. «Використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу»* проводиться детальна характеристика пожежно-технічної, електротехнічної, експертизи речовин та матеріалів, криміналістичної експертизи паливно-мастильних матеріалів та легкозаймистих речовин, технологічної експертизи, судово-медичної експертизи.

Наголошується, що підготовка та призначення пожежно-технічної експертизи є однією з найбільш важливих і ефективних форм використання спеціальних знань у ході розкриття і розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами. На підставі дослідження встановлених обставин обстановки до пожежі, під час пожежі і після пожежі експерт робить висновок щодо безпосередніх причин пожежі і допомагає визначити осіб, які несуть відповідальність за порушення правил протипожежної безпеки.

Автор відмічає, що у ході оцінки висновку експерта слідчий повинен установити: достатність об'єктів і матеріалів, направлених на експертизу; наукову обґрунтованість методів, які використовувалися експертом при проведенні експертизи; повноту проведених експертом досліджень, на підставі яких зроблено висновок; обґрунтованість висновку науковими положеннями, фактичними даними кримінальної справи і результатами проведених експертом досліджень; повноту висновку, відповідність відповідей експерта експертному завданню.

ВИСНОВКИ

У **висновках**, виходячи з поставленої мети і взаємопов'язаних завдань дослідження, сформульовані найбільш суттєві теоретичні положення і розроблені практичні рекомендації з вдосконалення методики розслідування умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу, до основних з яких слід віднести такі:

1. Методика розслідування умисного знищення чи пошкодження майна шляхом підпалу повинна охоплювати всі злочини, в механізмі яких є пожежа. Незважаючи на різноманітність за кримінально-правовими ознаками, ці злочини мають спільну з криміналістичної точки зору рису. Вона полягає в тому, що ці злочини залишають однакові наслідки – результати дії вогню, які, як правило, і є підставою до порушення кримінальної справи і початку досудового розслідування. Схожість механізму злочинів даної категорії обумовлює й схожість основних положень методики їх розслідування.
2. Залежно від причин пожежі, злочини вказаної категорії можна розподілити

на дві групи.

Перша – вогонь, як засіб заподіяння злочинної шкоди, застосовується особою навмисно (підпал). Мета таких злочинів може бути різною і застосовується як додаткова підстави класифікації в межах даної групи:

1.1. Злочини, спрямовані на дезорганізацію роботи державних установ і громадських інституцій: диверсія (ст.113 КК України); терористичний акт (ст.258 КК України); масові заворушення (ст.294 КК України); умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу (ч.2 ст.347 КК України); умисне знищення або пошкодження майна службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ч.2 ст.352 КК України); умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя або присяжного (ч.2 ст.378 КК України); умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи (ч.2 ст.399 КК України); умисне знищення або пошкодження військового майна (ч.2 ст.411 КК України).

1.2. Злочини, спрямовані на знищення або пошкодження майна будь-якого власника: умисне знищення або пошкодження майна (ч.2 ст.194 КК України); умисне знищення або пошкодження територій, взятих під охорону держави, та об'єктів природного заповідного фонду (ч.2 ст.252 КК України).

1.3. Злочини, спрямовані на створення сприятливих умов для приховування (або вчинення) інших злочинів: умисних вбивств (ст.115 КК України), заволодіння чужим майном шляхом привласнення, розтрати або зловживання службовим становищем (ст.191 КК України).

Другу групу складають необережні злочинні діяння, пов'язані з порушенням правил безпечного поводження з джерелами підвищеної небезпеки, внаслідок чого виникає пожежа. Вони можуть бути поділені на дві підгрупи: а) пов'язані з порушенням правил безпечного поводження з відкритим вогнем або з пристроями, які можуть викликати загоряння; б) пов'язані з порушенням правил безпечного поводження з іншими джерелами підвищеної небезпеки, які можуть викликати пожежу.

3. З метою уточнення кримінально-процесуальних повноважень органів Державного пожежного нагляду п.6 ст.101 чинного КПК України та п.5 ст.41 проекту КПК доцільно викласти у такій редакції: «органи державного пожежного нагляду – у справах про пожежі».

4. Типові слідчі ситуації, які складаються на момент порушення кримінальної справи у зв'язку з пожежею, визначаються залежно від того, наскільки вихідна інформація містить повні дані про ознаки злочинів, пов'язаних з підпалом, чи злочинів, в основі яких лежить порушення правил безпечного поводження з джерелами підвищеної небезпеки.

5. Криміналістична характеристика має формуватися відповідно до класифікаційних груп (підгруп) злочинів, пов'язаних з пожежами та відображати: особливості місця і обстановки, способи вчинення і приховування злочину; типові сліди – ознаки підпалу чи порушення правил пожежної безпеки; особу злочинця і потерпілого та кореляційні зв'язки між ними.

6. Особливості порушення кримінальних справ про злочини, пов'язані з

пожежами зумовлені попередньою діяльністю органів Державного пожежного нагляду з установлення безпосередніх причин загоряння. Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність цих органів, містять низку прогалин і суперечностей, які породжують труднощі в налагодженні тісної взаємодії слідчих з цими органами. При вирішенні питання про порушення кримінальної справи за фактом пожежі потрібно виходити з типових ознак злочинів певних класифікаційних груп і підгруп, відомості про які виступають підставою до порушення кримінальної справи за тією чи іншою статтею КК України.

7. Особливість тактичних завдань розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами полягає у необхідності встановити: а) обстановку, що передувала пожежі; б) обставини виникнення і розвитку пожежі; в) обстановку, що склалася після пожежі. Інформація, встановлена з усією повнотою при проведенні слідчих дій, дозволяє вирішити низку юридичних питань стосовно винності певної особи та обставин, які пом'якшують чи обтяжують її відповідальність.

8. Огляд місця події (пожежі) спрямований, перш за все, на встановлення і фіксацію післяпожежної обстановки. Швидко відшукати сліди і визначити ознаки злочину допомагають знання закономірностей процесу горіння і розвитку пожежі. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання допомоги пожежно-технічного спеціаліста, який, використовуючи знання в галузі пожежної справи і теорії горіння, допомагає визначити осередок пожежі і шляхи поширення вогню, зможе пояснити механізм утворення слідів, перевірити дотримання правил пожежної безпеки, справність засобів виявлення і гасіння пожежі.

9. Проведення допитів має за мету встановлення допожежної і пожежної обстановки. Допити очевидців пожежі (ними можуть бути потерпілі і свідки події, особи, які брали участь у гасінні пожежі) спрямовані насамперед на встановлення пожежної обстановки (обставин виявлення пожежі, її розвитку і гасіння). Інші особи можуть бути допитані про допожежну обстановку. Для проведення таких допитів велике значення має чітке знання слідчим переліку цих обставин та їх значення для вирішення завдань кримінального судочинства у справах зазначеної категорії.

10. Обґрунтовано, що під час розслідування злочинів, при вчиненні яких використовується підпал, типовим є проведення обшуку з метою виявлення знарядь і засобів підпалу, одягу зі слідами горючих рідин і взуття, в якому палій був на місці злочину, речовин, якими він намагався видалити на собі, одязі і взутті сліди сажі, горючих речовин і інших матеріалів. Особливості цих предметів, відповідно, обумовлюють і визначення можливих місць їх знаходження (переховування), тактику пошукових дій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бузинарський М. Ю. Інформаційне забезпечення розслідувань злочинів вчинених шляхом підпалу / М. Ю. Бузинарський // Права інформатика. – 2009. – № 3 (23). – С. 73–78.
2. Бузинарський М. Ю. Типові слідчі ситуації, які використовуються при

розслідуванні пожеж / М. Ю. Бузинарський // Науковий вісник Ужгородського національного Університету. – 2009. – № 12. – С. 351–354.

3. Бузинарський М. Ю. Способи вчинення умисного знищення майна шляхом підпалу з метою приховання інших злочинів / М. Ю. Бузинарський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 3. – С. 259–268.

4. Бузинарський М. Ю. Дослідження елементів криміналістичної характеристики умисного знищення або пошкодження майна, вчинених шляхом підпалу організованими злочинними групами / М. Ю. Бузинарський // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. – 2009. – № 21. – С. 42–50.

5. Бузинарський М. Ю. Прокурорський нагляд за дотриманням законів при розслідуванні злочинів, вчинених шляхом підпалу / М. Ю. Бузинарський // Вісник прокуратури. – 2010. – № 1. – С. 29–34.

6. Бузинарський М. Ю. Криміналістична характеристика способів вчинення підпалів / М. Ю. Бузинарський // Збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. 27-28 листопада, Миколаїв. – Миколаїв, 2009. – С. 307–309.

7. Бузинарський М. Ю. Особливості проведення огляду місця події у справах про вбивства, вчинені неповнолітніми / М. Ю. Бузинарський, В. І. Цимбалюк // Збірник наук. ст. за мат-ми VI Міжнар. наук.-практ. конф. 29-30 травня, Луцьк. – Луцьк, Волинська обласна друкарня, 2009. – С. 508–509.

8. Бузинарський М. Ю. Особливості тактики допиту свідків та очевидців при розслідуванні пожеж / М. Ю. Бузинарський // Збірник наук. ст. за мат-ми VII Міжнар. наук.-практ. конф. 4-5 червня, Луцьк. – Луцьк, Волинська обласна друкарня, 2009. – С. 573–575.

АНОТАЦІЯ

Бузинарський М.Ю. Методика розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних і практичних питань, пов'язаних із методикою розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. У дисертації розглянуто наукові погляди щодо розслідування умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу, а також проаналізовано поняття, значення та елементи криміналістичної характеристики даних видів злочинів. Систематизовано та згруповано обставини, що підлягають встановленню у справах про умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Розглянуті тактичні особливості провадження огляду місця події, допиту, обшуку і виїмки при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Обґрунтовано процесуальні і тактичні положення щодо використання спеціальних знань при розслідуванні умисного знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Надано рекомендації щодо

вдосконалення окремих положень криміналістичної тактики та норм КПК України.

Ключові слова: методика, майно, знищення, пошкодження, підпал, пожежа, слідчі дії, експертиза.

АННОТАЦІЯ

Бузинарський М.Ю. Методика расследования умышленного уничтожения или повреждения имущества путем поджога. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2011.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и практических вопросов, связанных с методикой расследования умышленного уничтожения или повреждения имущества путем поджога.

В диссертации рассмотрены научные взгляды относительно расследования умышленного уничтожения или повреждения имущества путем поджога, а также проанализировано понятие, значение и элементы криминалистической характеристики данных видов преступлений.

Сформулировано авторское определение криминалистической характеристики данного вида преступлений. Рассмотрены структурные элементы криминалистической характеристики данного вида преступлений. Обращено внимание на такой элемент характеристики как следовая картина и способы ее установления в процессе изучения обстановки места пожара и опроса лиц, которые наблюдали начало возгорания и развития процесса горения.

Причины пожара дифференцированы на две основных группы: общие и непосредственные (технические). Общие причины, в свою очередь, разделяются на три основных подгруппы: неосторожное обращение с огнем и другими источниками зажигания; естественные причины; поджоги.

К техническим причинам пожаров относят: нарушение правил пожарной безопасности при эксплуатации электрооборудования, электронагревательных приборов; неисправности печного отопления, неосторожное обращение с огнем при курении, освещении; возникновение пожаров от искр; самовозгорание материалов; озорство детей с огнем; грозовые разряды; поджоги.

Систематизированы и сгруппированы обстоятельства, которые подлежат установлению по делам о преднамеренном уничтожении или повреждении имущества путем поджога, проводится классификация следственных ситуаций. Рассматривается порядок выдвижения и проверки типичных версий, а также анализируются причины и условия, которые способствуют преднамеренному уничтожению или повреждению имущества путем поджога.

Обращено внимание на типичные следственные действия по данной категории преступлений. Сформулированы рекомендации по определению тактики их производства в зависимости от следственной ситуации, которая сложилась на данный момент расследования. Подчеркивается значение обыска в отыскании средств поджога и следов его применения. Приводится перечень объектов, которые

могут быть носителями следов легковоспламеняющихся веществ, используемых для поджога.

Рассмотрены тактические особенности осуществления осмотра места события, особенности производства допроса, обыска и выемки при расследовании, умышленного уничтожения или повреждения имущества путем поджога. Исследованы процессуальные нормы и тактические положения относительно использования специальных знаний при расследовании умышленного уничтожения или повреждения имущества путем поджога.

На основании результатов опроса следователей и анализа научных работ, разработаны рекомендации с целью усовершенствования методики расследовании умышленного уничтожения или повреждения имущества путем поджога.

Разработаны рекомендации об усовершенствовании норм КПК, которые регулируют порядок использования специальных знаний в расследовании преступлений, связанных с пожарами.

Ключевые слова: методика, имущество, уничтожение, повреждение, поджог, пожар, следственные действия, экспертиза.

SUMMARY

Buzinarskiy M.Y. Method of investigation of intentional elimination or damage of state and private property by an arson. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of jurisprudence on a speciality 12.00.09 – criminal trial and criminalistics; judicial examination; operatively-search activity. – National academy of internal affairs. – Kyiv, 2011.

Dissertation is devoted research of theoretical and practical questions, related to the method of investigation of intentional elimination or damage of state and private property by an arson. In dissertation scientific looks are considered in relation to investigation of intentional elimination or damage of state and private property by an arson, and also a concept, value and elements of criminalistics description of these types of crimes, is analysed. Circumstances which are subject establishment are systematized and grouped, in matters about intentional elimination or damage of state and private property by an arson, classification of investigators of situation, advancement, and verification of typical versions is conducted and also analysed and conducted grupofikaciya reasons and terms which are instrumental in intentional elimination or damage of property by an arson. The tactical features of realization of review of place of event, feature of realization of interrogation and search and coulisse, are considered at investigation, intentional elimination or damage of state and private property by an arson. Grounded judicial and tactical positions in relation to using of the special knowledges for investigation of intentional elimination or damage of property by an arson.

Recommendations are given in relation to perfection of separate positions of criminalistics tactic and norms of kriminal'no-procesual'nogo code of Ukraine.

Keywords: method, property, elimination, damage, arson, fire, consequence actions, examination.

Підписано до друку 01.09.2011 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 51.

«Видавництво "Науковий світ"»®
Свідоцтво ДК №249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 17, оф. 414.
200-87-13, 200-87-15, 050-525-88-77